

הרבי יהודה שביב
ר'ם בישיבת הר עזיזו

לחילופין,رأוי היה לפתח את סדר נשים במסכת כתובות, שכן "כתובות - עיקר סדר נשים הוא" (המפרש, נזיר ב ע"א ד"ה תנא), וכפי שנראה היה לרמב"ם:
התחיל ביבמות. והטעם שהביאו להתחילה ביבמות ולא בכתובות, כפי
(הקדמה לפירוש המשניות)
שמחייב ההיגיון להקדימה...

יתירה מזו: מסכת יבמות היא הפחות-ראوية לפתחה עמה את הסדר, שכן עניינה נובע מпорענות וקשרו אליו. קושייה זו מובאת בתוספות-ישנים:
יש מקשים: אמאי מתחילה סדר נשים ביבמות, דהא "אתחוליו פורענותא לא מתחילנן", ואדרבא – היה לנו להתחילה קדושין וכתובות וגיטין (תוספות-ישנים, יבמות ב ע"א ד"ה חמ"ש)
ואחר-כך יבמות?

במאמר מיוחד שהקדשתי לך, העלייתי הסברים אחדים.¹ לעניינו חשוב הטעם הנוסף שambilא התוספות-יו"ט:
ולי, נראה לחתה עוד טעם טוב שהקדמים מסכת יבמות, לפי שהיבום לקיים שתי מצוות: אחת היא להקים וודע לאחיו, ואחת לקיים מצות פריה ורבייה...

יהודיה של מסכת יבמות

עוד אפשר, שנבחנה מסכת יבמות לפתחה בה את סדר נשים, כיוון שמצוות הייוב יש בה כדי להAIR את סדר נשים, סדר המשפחה בישראל, באור מוחך. בנית בית והקמת משפחה הן נטיות טבעיות של האדם, והאדם בישראל אף מצוות עליהן. נטיה זאת – אפשר לה להיות כימי ומכמשי לספק צרכיו – אם

1 ואכן, לרמב"ם בחיבורו משנה-תורה קבוע את הלכות יבום וחיליצה רק במקום השלישי בספר נשים, והקדמים להן את הלכות אישות והלכות גירושין.

2 "מדווע סודרה מסכת יבמות בתקילת סדר נשים?", בfork "סני" קט ע"ג רנ-רגה. על הסבירים שבמאמר יש להוסיף את דבריו של הפנוי-יוחש בפתחו למסכת כתובות.

יחסים במשפחה ומশמעות הדתית

עיוון בסדרו של סדר נשים

פתח דבר

דרך כלל, עולה השקפת חז"ל בנושאים שונים מתוך התייחסות מפורשת או רמזוה במשנותם – אם ההלכתית ואם הרעיון – או מתוך דברי אגדה בתלמודים ובמדרשים. אני מבקש בוותח לביציע על דרך אחרת, והוא: התקנות אחר השקפתם ומוסריהם מתוך הסידור והערכה של משנתם. לעניינו – סדר ועריכת מסכתות ומשניות בסדר נשים.

מסכת יבמות בתחילת סדר נשים?!

כבר תחוי ראשונים מודיעו נפתח הסדר במסכת יבמות דווקא, והרי עניינית ראי היה לפתח את הסדר – שעניינו הלכות אישות ומשפחה – במסכת קידושין. וכבר עמד על כך המאירי, בפתחו לספרו בית-הבחירה:
ואמנם, סידור המסכתות שבסדר נשים – היה ראוי להקדמים מסכת קידושין, שם קודמי בעניין האישות.

(בית-הבחירה, ברכות זמה"ר י"ד הרב הרץוג, עמי ל"ה)

ובאמת, כך נפתח הסדר אצל הגאנונים.

תשעה פרקים במסכת גיטין, ואמציע שבם הוא פרק "הנזקון". האם יש בכך כדי לرمנו משחו על מעשה הגירושין?

באמת, המדקדק בזה הפרק ימצא שמדובר מרכיב מהלכות וمتנות שנקבעו מפני תיקון העולם ומפני דרכי שלום. אפשר שהוצבו תקנות אלה במרכז המסכת כדי להורות עד כמה ראוי להKEEP על דרכי שלום. שמי שמקפיד בהן, ואף בביתו מולך העיקרון של דרכי שלום - לא יגיע לכלל גירושין.

באמת, אף עצם אפשרות הגירושין והפירוד - יש בה משום דרכי שלום ותיקון העולם. שאי-אפשר לשניים המוסוככים ביניהם בלי סיכוי לפיוום, שימושם לחיות יחדיו. "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת" (יבמות קיב ע"ב), ואלו המוסוככים לא תקנה יתפכו להיות נחשים זה לזו. וכך בא ה指挥 העליונה ומורה שם אי-אפשר להם לשניים להיות בשלום ובהרמוניה - הרי פتوחה, ולעתים גם מומלצת, דרך ההיפזרות. הידיעה שיש מוצא כזה - כבר יש בה כדי להפיג מתחים ולהשikit מריבות.

ג. חותם בקידושין

חתימת סדר נשים היא באותה מסכת שאותה ראו הראשונים כראוי לפתחה בה - מסכת קידושין. זו באה לאחר גיטין, אולי להורות שגם אם נפרדה חכילת הנישואין, הרי פטוחה הדרך לברית חדשה בין איש לאישה, כאמור בתורה: "כי יקח איש אשה... והיה אם לא תמצא חן בעיניו... וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו. ויצאה מביתו ותכלת והיתה לאיתך אחר" (דברים כ"ז, א-ב).

מסכת קידושין אינה מדברת רק על האקט הראשון, של ההתקשרות המשפחתיה למעשה הקידושין, אלא גם על ההשלכות שבהמשך. ומכאן למשנה זו שבפרק הראשון - "כל מצות הבן על האב" - הינו, מצות המוטלות על האב ביחס לבנו: למול אותו, לפדותו כשהוא בכור, למדור תורה, למדור אומנות ולהשייא אישה. אף ההלכה הפוטרת את האישה ממצוות עשה שהזמן גרמן היא השלה - לדעת

חנחותים ואם הנעלמים - של האדם, שהוא הפהה ווזא הרבה, והוא שמעמיד לו שם זכר וקובע את עצמו בנצח.

כך ניתן היה להתייחס לנישואין רגילים, אותן האדם בורר לעצמו. אולם ישנה מצווה אחת של נישואין שבה לא האדם הוא הבורר, אלא מן השמיים מבקרים לו - מצות הייבום, שבה האדם אינו בוחר לו את בת זוגו. יתרה מזאת, הבית שבונה היכם אינו ביתו שלו אלא שיקום ביתו החروس של אחיו: שם שיקים היכם אינו שמו שלו אלא שם אחיו המת; לא לעצמו הוא מעמיד זכר ושארית אלא לאחיו.

מצווה זו עשויה ללמד על מצוות בניית הבית בכלל, שהיא בעיקורה הענקה וננתנה. עיקרה של המצווה הוא להיות האדם יוצא מלבדיותו, מדקוק בזולות, יוצר ונונן ומעניק.

ב. 'אי הסדר' בגיטין ומשמעותו

מעשה הייבום מתרחש בעקבות פירוד של מהות גרים בין איש ואשתו. אולם יתרון גם פירוד בין שניים בעודם בחיים, וזה הנעשה באמצעות גט כריתות. לענייני גירושין מוקדשת מסכת גיטין, אך התבוננות בה תגליה שאין כמותה לבבלול ולא-סדר.

הנה, עניין יסודי שעמו היה ראוי לפתח את המסכת - העילה המאפשרת גירושין - מופיע במשנה האחורה של המסכת, בה מוצגות שלוש דעות של אחד מהן נסמכת על הכתוב בתורה בפרשת הגירושין. לעומת זאת, בפתיחת המסכת מופיע ההלכה העוסקת במקרה נזיר ווניה של שליח להולכת גט הבא מדינת הים, הלכה שיסודה בתקנות חכמים!

אולי, בהיפוך הסדר של המסכת, כמו רומיים לנו מסדרי המשנה שאין לך דבר הפוך מבחינות סדרו וטבעו של עולם ואדם כגירושין. סדרו של עולם ואדם טבעי ונקבע ע"י הבורא, שהuid "לא טוב היה האדם לבדו" (בראשית ב, ח) - והולך זה ומשלה את אשתו, והנה הוא והיא לבdom!

לקראת סוף המשנה מובא הכתוב האמור באברהם אבינו ע"ה - "וַיֹּאמֶר זָקָן..."
בראשית כ"ז, א). פסוק זה נאמר לאחר שמתה עליו אשית נעריו שרה, ואז נתונה
היתה דאגתו להמשך: להשיא אישة לבנו יצחק. והנה, בהמשך הפרשה, אחריו
מספר הכתוב על נישואי יצחק עם רבקה, מספר הכתוב על אברהם הבונה את
ביתו שנית ומuid עוד צאצאים רבים.

אברהם הוא דמות המופת: בצד היותו אב המון גויים, הוא גם בעל נאמן ואב גדול
הדווגן להמשכיות המשפחה, וכן ועמו ראוי להחותם את סדר נשים, סדר המשפחה
בישראל.

בחתימת המסכת בא משפט נוסף בעניינו של אברהם:

מצינו שעשה אברהם את כל התורה כולה עד שלא נתנה.

(משנה קידושין פב ע"א)

מסתבר, שתורה שקיים - היא שנתנה לבתו חוסן וקיים, והוא מרשם לחיי משפחה
הרמוניים. מעבר לזה, תורה החותמת סדר נשים - יש בה גם אמרה על שוויון
ודמיון בין אישة לבין תורה. ומצינו כמה דרישות חכמים בכיוון זה:

ואמר רבא: בא וראה כמה טובה אשה טובה... דכתיב: "מעא אשה מצא
 טוב". אי בגונה משתעני קרא [=אם בעצמה עסוק הפסוק] – כמה טובה אשה
 טובה, שהכתב משבחה; אי בתורה משתעני קרא [=אם בתורה עסוק הפסוק] –
 כמה טובה אשה טובה, שהתורה נמשלת בה.
(יבמות טג ע"ב)

האבודרים (מד' ירושלים חשב"ג, עמ' כה) - של חי הנישואין, שכן בשל מחויבותה
למשפחה ולבית פטורה אותה התורה מאותן מצוות.

פרק א' של המסכת חותם במשנה שאינה מובנת במבט ראשון:

כל העישה מצוה אחת – מטיבין לו ומארכין לו ימי ונוחל את הארץ.
 וכל שאין עושה מצוה אחת – אין מטיבין לו ואין מארכין לו ימי ואיינו
 נוחל את הארץ.
(משנה קידושין לט ע"ב)

נמצא, כמובן, כי די לו לאדם מישראל לקיים מצווה אחת כדי לזכות בכל הטובה
המובטחת. מאייך, די לו לבטל אחת כדי לאבד את כל אותה טובה. וכיצד חיתכה
שתי האmittiot הללו זו בצד זו? והרי בידוע שרוב בני האדם מקיימים לא-מצוות
מצוות, ועודאי שמקיימים אחת מהן, אף זה בידוע - שרוב בני אדם אינם מקיימים אי-
 אלומצוות. מעתה, אדם ממוצע, שמקיים מקלט ומבטל מקלט - מיטיבין לו או אין
 מיטיבין לו? נוחל את הארץ או אין נוחל?

יש מאה מצווה האחת היא מצות הקידושין, שהיא המבואה למצות "פרור ורבבו". מי
 שמקיים מצווה זאת - מיטיבין לו³ ונוחל את הארץ, גם במשמעות ארצי פשוט,
 שמעמיד הוא צאצאים שימושיכו את שמו ויחזקוו בנחלתו, וזה היא לו אריכות ימי.
 אבל כל שאין עושה מצווה זאת - הרי בהגיעו לך ימי הקצובים כבר הוא נכרת
 ואינו נוחל את הארץ.⁴

מאלף שהמשנה האחרונית, עמה נחתמת מסכת קידושין ונחתם סדר נשים, עוסקת
 במשלח ידו של האדם. בלי להתייחס להקשר שבו באו הדברים, הרי יש בכך אמריה
 משמעותית (כדרך דברים הבאים בחתימתה) למצוות הבעל לפירנסת הבית.

3 השווה לדברי ביבמות סב ע"ב: "כל אדם שאין לו אשה - שרוי ללא שמה, ללא ברכה, ללא טובה".

4 וראה עוד הורתת דברים במסמכי: "קידושין פרק ראשון - סדר ותבנית", בתוך נטוועם ג' (אייר תשנ"ז)
 עמ' 38-39.